

Je mi velkou ctí, že zde mohu uvítat řadu vzácných hostů u příležitosti této mezinárodní konference...

Železná opona rozdělila kontinent na čtyři desetiletí. Naše obnovená demokracie trvá zatím jen polovinu této doby. Lidský mozek má ovšem tu vlastnost, že vytěšňuje nepříjemné vzpomínky. A tak už nám to dnes připadá, jako bychom v žádné totalitě ani nežili. Přestože moje generace prožila ve stínu železné opony nejen dětství a dospívání, ale i velkou část svého profesního života.

Dvacet let už máme úplně jiné starosti, než jak sehnat banány, jak získat výjezdní doložku, či jak zachránit budoucnost syna, kterého lapili příslušníci VB, když si s kamarády na burze vyměňoval gramofonové desky ze západu. Záměrně mluvím o úplně banálních problémech, na které mohl narazit úplně každý. Každý ze stovek milionů lidí, kteří nepatřili mezi nepřátele režimu, ani mezi jeho oběti. Ale prostě jen měli tu smůlu, že když se stavěla železná opona, uvízli na té špatné straně.

Dnes už tedy máme jiné starosti. Starosti, které přináší život ve svobodě a odpovědnost, která k němu patří. Či měla by patřit. Často se s tou svobodou a odpovědností neumíme popasovat. A rádi zapomínáme, jaké to tenkrát bylo. Jaké to bylo ve falešném bezpečí železné opony. Zapomínáme na onu ubíjející šed' života, v němž nám nechybělo nic, kromě svobody.

Bohužel, zapomínáme nejen na naše vlastní starosti všedního dne. Dne prožívaného v neustálém stínu. Zapomínáme i na to, že železná opona se ježila ostnatými dráty a kulomety, že byla zacákaná od krve. Zapomínáme na tisíce zničených životů. Na lidi okradené, pronásledované, zavírané, mučené a vražděné.

Zapomínáme na to, že komunismus vyvolal a čtyři desetiletí udržoval Evropu a svět v permanentní hrozbě nové světové války. Že až do roku 1989, kdy se impérium zla vyčerpalo, tvrdě trestalo každý pokus osvobodit se ze jeho železného sevření. Že exportovalo krvavou revoluci a terorismus do celého světa.

Tato selektivní paměť, paměť individuální i kolektivní, nás pak snadno svádí na scestí. Neumíme si vážit svobody, ba naopak nás často doslova obtěžuje. Zapomínáme na reálné hrůzy a všudypřítomnou nesvobodu a stýská se nám po falešných jistotách a pohodlné neodpovědnosti. Není sice naštěstí mnoho těch, kteří si přejí návrat

komunismu. Alespoň tedy máme jistotu, že lidé si dobrovolně nezvolí návrat systémové, či chcete-li velké totality.

Ale na druhé straně si většina lidí dlouhodobě myslí, že o jejich štěstí by se neměli postarat oni sami, ale vláda. V nejrůznějších průzkumech i dvacet let po pádu železné opony vychází, že kolem dvou třetin lidí se stále nesrovnalo se svobodou. Že si přejí silnější vládu, vládu pevné ruky, že si přejí větší zasahování státu do svých životů.

Zde nejen já vidím hrozbu, že totalita, kterou jsme vyhodili dveřmi, se nám vplíží zpět oknem. Už ne ta velká, komunistická totalita, která nás opět zbaví všech občanských a politických práv. To při existenci NATO a EU ani není možné. Ale hrozí nám mnoho takových menších, záluďných totalit. Totalit, jejichž jména jsou populismus, demagogie, nesnášenlivost, sobectví, nacionalismus, rasismus...

Společným jmenovatelem všech těchto totalit je strach ze svobody, potažmo strach z odpovědnosti. Je to temná touha, aby naše starosti na sebe vzal někdo jiný, temná touha najít viníky, na které můžeme svést vlastní neúspěchy. Z tohoto strachu, z této temné touhy, si stavíme mnoho nových soukromých i kolektivních železných opon.

Mluvím tu v první řadě o České republice, ale v ostatních zemích, které se spolu s námi před dvaceti lety vymanily ze sevření železné opony je to podobné. A dokonce i ta šťastnější část kontinentu, která nezažila dusivé šero ve stínu opony, není imunní vůči strachu ze svobody. Není imunní vůči šíření neodpovědnosti. Není imunní vůči rozpadu hodnot liberální demokracie. Není imunní vůči úpadku respektu k právu a růstu frustrace a nedůvěry. To vše nahrává těm, kteří by nás opět chtěli rozdělit. A panovat.

Železná opona, jak o ní mluvil Winston Churchill ve svém projevu ve Fultonu, padla před dvaceti lety. Už tu není žádná viditelná zeď napříč kontinentem. Ale mnoho nových železných opon opět nachází své ochotné a zapálené, či třeba jen vystrašené a frustrované budovatele a strážce.

Po dvaceti letech jsou naše svoboda a demokracie stále jen na půl cesty. Neušli jsme od železné opony ještě dostatečnou vzdálenost. Zdaleka nejen v čase. Ale zejména v našich hlavách a srdcích. Revoluce hlav a srdcí, to bylo heslo našeho prvního prezidenta T.G. Masaryka. Jeho první republika položila hodnotové základy, z nichž žijeme dodnes. Ale nepřežila svých dvacet let.

Pro naši svobodu a demokracii bude to příští dvacetiletí rozhodující. Musíme ujít druhou polovinu cesty a udělat železným oponám přítrž jednou provždy. Věřím, že v této zkoušce obstojíme a očekávám, že tato konference přinese inspirující diskusi, která svým dosahem nebude směřovat jen k historii, ale zejména k budoucnosti. K budoucnosti bez opon.